

Балкиев Эркин Салоҳиддин ўғли

Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси тингловчиси,

97 522 33 91

Давлатимиз иқтисодий ривожланишининг бугунги босқичидаги ўзига хос хусусияти, унинг тезкор модернизациялаш жараёни билан ифодаланади. Модернизациялаштириш жараёни иқтисодиётни бутунлай қамраб олган бўлиб, иқтисодий билим соҳаларидан бири бўлган бюджет ҳисоби ҳам унинг таъсир доирасидан четда қолмаган.

Давлат ўз вазифаларини бажариш жараёнида бир қатор харажатлар қилиши зарур. Бу харажатлар, энг аввало, мамлакат иқтисодиётини, турмуш даражасини кўтаришга мўлжалланган, ижтимоий вазифаларни бажаришга ажратилган, давлатни бошқариш, муҳофаази таъминлаш каби аниқ мақсадларга қаратилган, режалаштирилган харажатлардан иборат бўлади. Булар умумдавлат харажатлари ҳисобланиб, давлат бюджети орқали молиялаштирилади.

Бюджет – давлатнинг олдида турган мақсад ва вазифаларини молиявий таъминлашга мўлжалланган пул маблағлари жамғармасини шакллантириш ва харажат қилиш шаклидир. Бюджет мамлакат молиявий тизимида бошқарувчилик вазифасини ўтайди. У умумдавлат молиявий ресурс жамғармасини шакллантириш ва ундан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган, бир томондан, давлат ўртасидаги тақсимлаш муносабатларининг бир қисмини, иккинчи томондан, корхоналар ва аҳоли ўртасидаги тақсимлаш муносабатларининг бир қисмини англатади.

Бюджетни шакллантириш бевосита мамлакат миллий даромадини шакллантириш ва уни қайта тақсимлаш билан боғлиқдир. Давлат бюджетдан бевосита ўз фаолиятини ва иқтисодий ҳамда ижтимоий сиёсатни амалга оширишнинг муҳим дастаги сифатида фойдаланади.

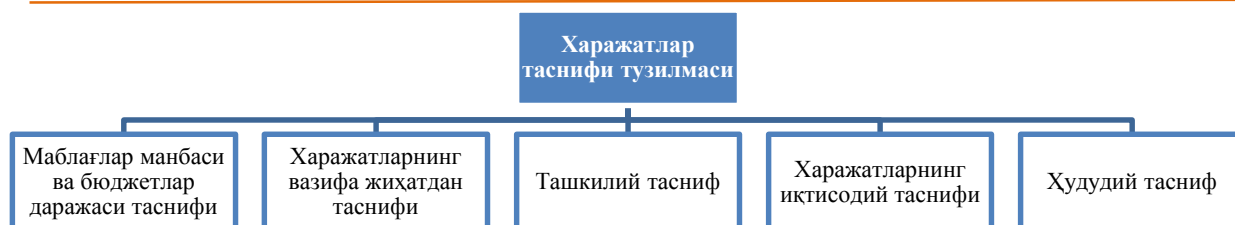
Республика бюджет тизимининг яхлитлиги ва бир бутунлиги Қонун томонидан мустақкамлаб қўйилган. Унда, қуйи бюджетларнинг бири юқори бўғинга кириши кўзда тутилган. Ўзбекистон Республикаси бюджет тизимининг етакчи бўғини – республика бюджетидир. Республика бюджети давлат бюджетининг умумдавлат тусидаги тадбирларни молиялаштиришда фойдаланиладиган қисми бўлиб, унда даромадлар манбалари ва улардан тушумлар миқдори, шунингдек, молия йили мобайнида аниқ мақсадлар учун ажратиладиган маблағлар сарфи йўналишлари ва миқдори назарда тутилади. Миллий даромадни Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳри ўртасида тақсимлаш ва қайта тақсимлаш жараёни умумреспублика бюджети орқали тартибга солинади.

Бюджет ташкилоти – бу зиммасига юклатилган вазифаларни бажариш билан боғлиқ бўлган ўз фаолиятини амалга ошириши учун давлат бюджетидан маблағ ажратиш назарда тутилган ва бу маблағ молиялаштиришнинг асосий манбаи ҳисобланадиган вазирлик, давлат қўмитаси, идора, давлат ташкилоти ҳисобланади.

Бюджет жараёни - Давлат бюджетини тузиш, кўриб чиқиш, қабул қилиш ва ижро этиш, унинг ижросини назорат қилиш, ижроси ҳақидаги ҳисоботни тайёрлаш ва тасдиқлаш, шунингдек Давлат бюджети тузилмасига кирувчи бюджетлар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг қонун ҳужжатлари билан тартибга солинган жараёни ҳисобланади.

Давлат бюджети ижросида қатнашувчи барча органларда давлат бюджети даромадлари ва харажатларини ҳисобга олишнинг асосида бюджет таснифи ётади. Харажатларнинг таснифи тузилмаси қуйидагилардан иборат. Яъни:

Маблағлар манбаси ва бюджетлар даражаси таснифи амалга ошириладиган харажатларнинг тегишли маблағлар манбаси ва бюджетлар даражасига мансублигини аниқлаш мақсадида қўлланилади.

1-расм. Бюджет тизимида харажатларнинг таснифий тузилмаси

Харажатларнинг вазифа жиҳатдан таснифи барча бюджет даражалари харажатлари гуруҳланишини ўзида ифодалайди ҳамда давлат бошқаруви ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш сектори бирликлари асосий функцияларини бажаришига, ижтимоий-иқтисодий вазифаларни ҳал қилишига бюджет ва бюджетдан ташқари маблағларни йўналтирилишини акс эттиради. Вазифа жиҳатдан таснифнинг коди 7 та рақамдан иборат бўлиб, шундан 4 та рақам – бўлим, 3 та рақам эса – кичик бўлимдир.

Харажатлар сметаси моддалари иқтисодий таснифга риоя қилган ҳолда тузилган бўлади. Харажатларнинг иқтисодий таснифи Ўзбекистон Республикаси барча даражадаги бюджетлари харажатларини хўжалик белгиларига, ишлаб чиқариш элементларига кўра фарқлашни назарда тутди.

Давлат бошқарувида амалга оширилаётган харажатларнинг иқтисодий мазмунидан келиб чиқиб, бюджет харажатлари йўналишларини белгилаб беради.

Харажатларнинг иқтисодий таснифи тоифалар, моддалар ва кичик моддалар кодларини ўз ичига олган 7 рақамдан иборат. (Масалан, асосий иш ҳақи 4111100, ижтимоий солиқ 4121100 ва ҳоказо).

Худудий тасниф ёрдамида олий таълим муассасасини республиканинг қайси худуди, туман, шаҳарида жойлашганини аниқлаш мумкин.

Харажатлар таснифи аниқ ўрганилгандан сўнг олий таълим муассасалари мустақил равишда харажатлар сметасини, ҳамда тасдиқланган намунавий штат бирликлари асосида штатлар жадвалини тузади, кўриб чиқади, тасдиқлайди ва рўйхатдан ўтказади.

Ташкилотнинг харажатлар сметаси уч нусхада тузилиб, белгиланган

тартибда молия органида рўйхатдан ўтказилганидан сўнг:

- биринчи нусхаси - ташкилотда қолади;
- иккинчи нусхаси - тегишли молия органига тақдим қилинади;
- учинчи нусхаси - зарур ҳолларда юқори ташкилотга тақдим қилинади.

Харажатларнинг базавий нормативлари ва уларга тузатиш коэффициентларини қўллаш асосида ҳисобланган олий таълим муассасалари учун бюджет маблағлари ҳажми қуйидаги қатъий тартибда тақсимланади:

- иш ҳақи ва ягона ижтимоий тўлов;
- стипендия харажатлари стипендиялар миқдорлари ва амалдаги стипендия билан таъминлаш тартибига мувофиқ ҳисобланади;
- тўлиқ давлат таъминотида бўлган етим ва ота-онасининг қаровисиз қолган олий таълим муассасалари талабаларини моддий таъминлаш;
- коммунал хизматлар учун харажатлар;
- қолган жорий харажатлар ва бошқа харажатлар.

Бюджет ташкилотларида “Бошқа харажатлар” IV гуруҳ бўйича маблағлар белгиланган лимитлар доирасида навбатига риоя қилган ҳолда сарфланади.

Хулоса

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, бюджет ҳисоби ёки давлат бюжети ижросининг бухгалтерия ҳисоби республикамизда бухгалтерия ҳисобининг таркибий қисми ҳисобланади. Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисобининг мақсади бўлиб, фойдаланувчиларни тўла, аниқ ва ўз вақтида молиявий ва бошқа бухгалтерия маълумотлари билан таъминлаш ҳисобланади. Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисобининг вазифаси бўлиб эса, бухгалтерия ҳисоби счётларида активларнинг ҳолати ва ҳаракати, мулкӣ ҳуқуқлари ва мажбуриятларининг ҳолати тўғрисидаги тўла ва аниқ маълумотларни шакллантириш самарали бошқариш мақсадида бухгалтерия ҳисоби маълумотларини умумлаштириш ҳамда молиявий, солиқ ва бошқа

хисоботларни тузиш ҳисобланади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Федченко Е.А. Методология анализа и контроля эффективности использования бюджетных средств государственными учреждениями. Автореферат дисс. д.э.н. Российский экономический университет имени Г.В.Плеханова. Москва, 2017.-48 с.
2. Kuliboyev A.Sh. Davlat tibbiyot muassasalarida buxgalteriya hisobi va moliyaviy nazoratni takomillashtirish. i.f.f.d. (PhD) diss. avtoreferati. – T.: TMI, 2022. – 61 b.
3. Mehmonov S.U. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va ichki audit metodologiyasini takomillashtirish. i.f.d. (DSc) diss. avtoreferati.– T.:TMI, 2018. –76 b.
4. Ostonokulov Azamat Abdukarimovich. (2023). AUDIT INSPECTIONS OF STATE PURCHASES AND CONTRACTS SIGNED ON THE BASIS OF TENDER IN BUDGETARY ORGANIZATIONS. Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities, 2(2), 99–112. Retrieved from <https://econferenceseries.com/index.php/icedh/article/view/1134>